

Отримано: 10 грудня 2024 р.

Прорецензовано: 15 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2024 р.

e-mail: larysa.minich@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3105-6835>

e-mail: viktoriiia.m.stetsiuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1308-3438>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-24(92)-17-20

Мініч Л. С., Стецюк В. М. Функціонування воєнної лексики в сучасному медіадискурсі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 17–20.

УДК: 811.161

Мініч Лариса Степанівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури,
Національний університет «Острозька академія»
Стецюк Вікторія Миколаївна,
магістрантка 2 курсу
ОПП «Українська філологія: літературні та мовнокомунікативні студії»,
Національний університет «Острозька академія»

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОЄННОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Стаття присвячена розгляду особливостей функціонування воєнної лексики в сучасному українському медіадискурсі. Актуальність проблеми дослідження зумовлена важливістю воєнної лексики у сучасному інформаційному просторі, особливо в контексті збройних конфліктів та повномасштабної війни в Україні. Мета статті – схарактеризувати специфіку вживання воєнної лексики у сучасному медійному дискурсі. Основу методологічного підходу в цій науковій роботі складає комплексне системне дослідження, яке ґрунтується на якісному поєднанні теоретичних методів дослідження. У роботі розглянуто поняття «воєнна лексика», проаналізовано проблему класифікації воєнної лексики та охарактеризовано специфіку функціонування воєнної лексики в сучасному медійному дискурсі. Особлива увага приділена особливостям використання воєнної лексики в сучасних засобах масової інформації, зокрема в популярних новинних інтернет-виданнях Тернопільщини. Досліджено, що воєнна лексика в текстах інтернет-видань Тернопілля є віддзеркаленням сучасних подій у нашій державі, вона активно впливає на формування суспільної думки та сприйняття подій, які відбуваються в Україні. Основними результатами, які були одержані в межах цього наукового дослідження, слід вважати обґрунтування специфіки функційних особливостей вживання лексем, які утворені морфологічним та лексико-семантичним способами, а також аналіз використання фразеологічних одиниць в інтернет-виданнях Тернопільщини. Результати цього наукового дослідження, а також сформульовані на їхній основі висновки, становлять практичну цінність для філологів, мовознавців, лінгвістів, викладачів, а також інших фахівців, які займаються вивченням проблеми динаміки лексичного складу української мови протягом воєнного періоду.

Ключові слова: повномасштабна війна, медійний дискурс, мова війни, словотворення, функції воєнної лексики.

Larisa Minich,
PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature,
The National University of Ostroh Academy
Victoria Stetsiuk,
2nd year master's student
OPP "Ukrainian philology: literary and language and communication studies",
Ostroh Academy National University

THE FUNCTIONING OF MILITARY VOCABULARY IN CONTEMPORARY MEDIA DISCOURSE

The article is devoted to the peculiarities of the functioning of military vocabulary in the contemporary Ukrainian media discourse. The relevance of the research problem is due to the significant role of military vocabulary in the modern information space, especially in the context of armed conflicts and a full-scale war in Ukraine. The purpose of the article is to characterize the specifics of the use of military vocabulary in contemporary media discourse. The basis of the methodological approach in this research paper is a comprehensive systematic study based on a qualitative combination of theoretical research methods. The paper examines the concept of "military vocabulary", analyzes the problem of classifying military vocabulary and characterizes the specifics of the functioning of military vocabulary in modern media discourse. Particular attention is paid to the peculiarities of the use of military vocabulary in modern mass media, in particular in popular online news publications of Ternopil region. It is proved that military vocabulary in the texts of online publications of Ternopil region is a reflection of current events in our country, it actively influences the formation of public opinion and perception of events taking place at the present stage in Ukraine. The main results obtained in the framework of this research should be considered the substantiation of the specifics of the functional features of the use of lexemes formed by the morphological method, the lexical-semantic method and the analysis of the use of phraseological units in online publications of Ternopil region. The results of this research, as well as the conclusions drawn on their basis, are of practical value for philologists, linguists, linguists, teachers, lecturers, and other specialists who study the problem of the dynamics of the lexical composition of the Ukrainian language during the war period.

Keywords: full-scale war, media discourse, language of war, word formation, functions of military vocabulary.

Актуальність теми. Сьогодні увага світової спільноти прикута до військових та військової справи. Наразі жодна газета, журнал або будь-який інший засіб масової інформації не обходиться без щоденних публікацій новин на воєнну тематику. Сучасний медіадискурс намагається донести до читачів та глядачів якомога більше інформації про події, що відбуваються у світі, використовуючи при цьому воєнну лексику. Соціально-економічні та політичні зміни, а також воєнні конфлікти виступають тими чинниками, які провокують численні перетворення в лексиці, появу нових термінів, оскільки лексика є динамічною системою, яка постійно трансформується відповідно до розвитку суспільства, техніки й науки. Іншими словами, воєнна лексика, як і будь-яка інша, знаходиться в постійному розвитку, а тому актуальним є дослідження використання

воєнної лексики, адже наука й технології безперервно розвиваються, розробляються нові види військової техніки та озброєння, змінюються підходи, способи й матеріали для виробництва зброї, що безумовно здійснює вагомий вплив на функціонування цієї лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання воєнної лексики знаходить віддзеркалення у працях багатьох науковців, серед яких К. Іграк, яка досліджувала емоційно забарвлені елементи воєнної лексики; Т. Михайленко, розглядав інтра- та екстралінгвістичні аспекти функціонування й формування воєнної терміносистеми в національних мовах; О. Гуржій та Р. Пилявець вивчали сучасну воєнно-історичну та воєнну термінологію та ін.

Мета статті полягає у вивченні особливостей функціонування воєнної лексики в сучасному медійному дискурсі. Окреслена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) дослідити поняття «воєнна лексика»; 2) розглянути проблему класифікації воєнної лексики; 3) охарактеризувати специфіку функціонування воєнної лексики в сучасному медійному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед слід звернути увагу на ключове поняття для нашого дослідження – поняття «воєнна лексика». Воєнна лексика – це одна з найдавніших підсистем, яка має свої особливості розвитку й функціонування. Як зауважує О. Дмитрук, воєнна лексика є системою лексичних засобів, що віддзеркалюють різні військові поняття та використовуються як у загальнонародному, так і в спеціальному спілкуванні (Дмитрук, 2014).

І. Царьова стверджує, що поняття «воєнна лексика» є багатокomпонентним і складним, адже вона вміщує військову термінологію та військову терміносистему. Водночас, поняття «воєнна термінологія» поєднує сукупність військових термінів, які відображають понятійний апарат воєнної науки та пов'язані з формами й способами ведення війни, з питаннями стратегічного використання збройних сил та оперативного тактичного застосування об'єднань, з їх організацією, озброєнням і технічним оснащенням (Царьова, 2022).

На нашу думку, під поняттям «воєнна лексика» слід розуміти специфічний прошарок лексичних одиниць, які обслуговують особливу галузь діяльності людини – військову справу, охоплюючи військово-прикладну термінологію та емоційно-забарвлені лексичні одиниці. Ця лексика характеризується лаконічністю, чіткістю та функціонує з метою обслуговування галузі воєнної діяльності. Воєнна лексика актуалізується в інтрапрофесійних жанрах, з-поміж яких: воєнна публіцистика, військово-дидактична комунікація, військово-наукова комунікація та документи регулятивного характеру.

Окрім того, функційна роль воєнної лексики є різноманітною (рис. 1).

Рис. 1. Основні функції воєнної лексики

До прикладу, номінативна (репрезентативна) функція воєнної лексики полягає в тому, що ці лексичні одиниці називають військові поняття та поповнюють термінологічні системи не лише воєнної галузі, а й використовуються як професіоналізми й сленгізми, здійснюючи емоційно-експресивну функцію.

Представницька функція виявляється у тому, що воєнна лексика допомагає існуванню військовослужбовців як професійної й соціальної групи, а також сприяє віддзеркаленню внутрішньогрупових відносин у їх вираженні на мовному рівні (Вусик, 2022: 53).

Маніпулятивна функція воєнної лексики полягає в тому, що проникаючи на сторінки газет, журналів тощо, вона стає зрозумілою широкому колу осіб й може спонукати реципієнтів до певних дій та навіювати їм певні роздуми.

Оцінність воєнної лексики проявляється через часте використання оцінних іменників, прикметників, фразеологізмів та метафор. Завдяки таким семантичним прийомам відбувається адаптація та трансформація слів з різних сфер мови для впровадження у військову сферу. Закони мовної експресії діють як у термінологічній, так і у сленговій лексиці, що сприяє створенню виразних мовних конструкцій (Вусик, 2022: 52).

Таким чином, воєнна лексика функціонує задля інформування та здійснення емоційного впливу на читачів, послуговуючись термінологією, інструментами експресивності, неологізмами, сленгом, що дає можливість лаконічно, точно

й ефективно висловлювати думки та привертати увагу, органічно поєднувати експресію і стандарт з метою досягнення конкретних комунікативно-прагматичних цілей.

Щодо класифікації воєнної лексики, то слід зауважити, що у сучасному мовознавстві найбільш розповсюдженим є її вивчення у лексико-семантичному аспекті, згідно з яким виокремлюють різні лексико-тематичні групи, що об'єднують слова для позначення предметів, процесів, понять, ознак тощо.

Дослідник Ю. Лукіянчук пропонує тематичну класифікацію воєнних термінів відповідно до видів та родів Збройних Сил. Він пропонує виокремлювати:

- 1) терміни Сухопутних військ;
- 2) терміни Військово-морських Сил;
- 3) терміни Військово-повітряних Сил;
- 4) терміни Військ зв'язку;
- 5) терміни Інженерних військ (Лукіянчук, 2017).

Більшість науковців розглядають воєнну лексику як один зі складників лексичної підсистеми. За семантичним критерієм дослідники серед словникового складу української мови виокремлюють загальновідомі назви військових понять та зброї, розподіляючи їх далі на різні поля, класи, семантичні групи. Наприклад, Н. Яценко розглядає воєнну лексику на матеріалі історичних романів та розподіляє її на три головні тематичні групи:

- 1) слова на позначення військових осіб;
- 2) назви старовинної зброї, регалій і військового спорядження;
- 3) лексеми на позначення тактики або стратегії, бойових дій, військових операцій (Яценко, 2000: 30-32).

Г. Халимоненко, вивчаючи мовлення українського козацтва, пропонує свою класифікацію воєнної лексики, яка охоплює такі тематичні групи:

- 1) назви, що віддзеркалюють організацію війська;
- 2) лексика на позначення атрибутів влади;
- 3) рангова термінологія Війська Запорізького;
- 4) терміни на позначення понять стратегії та тактики;
- 5) термінологія судноплавства;
- 6) назви зброї та бойових знарядь;
- 7) назви реалій, пов'язаних із кіннотою (Халимоненко, 1993).

У мовознавстві поширеним є поділ воєнної лексики за дериваційним критерієм. Деривація в лінгвістиці трактується як процес утворення похідних мовних одиниць на основі вихідних: морфів зі звуків, слів з інших слів або словосполучень, словоформ з морфів, текстів з висловлювань (Горпинич, 1999: 79). Дослідники воєнної лексики, зокрема О. Андріянова, Т. Лебедева та Л. Мурашко та ін., аналізують найбільш продуктивні моделі її творення. Вони детально розглядають морфологічні, лексико-синтаксичні, лексико-семантичні та морфолого-синтаксичні способи формування воєнних номінів, що дозволяє охарактеризувати лексико-граматичні класи цих номінів. Дериваційна класифікація воєнної лексики не лише демонструє можливості словотворення з різними формантами та їх продуктивність, але й сприяє глибшому аналізу семантики воєнних лексем.

У сучасному мовознавстві також класифікують воєнну лексику з функційного погляду, що передбачає систематизацію воєнних номінів відповідно до їхньої сфери функціонування в лексико-семантичному полі «воєнна лексика». Воєнна галузь не обмежується лише формальними визначеннями об'єктів, понять та предметів військової справи. Вона також включає військовий сленг, жаргонізми, просторічну та розмовну лексику. До цієї групи входять емоційно забарвлені елементи, які є неоднорідними за функціональними характеристиками й часто виступають стилістичними синонімами воєнних термінів. Таким чином, воєнна лексика охоплює неофіційне професійне спілкування, розмиваючи межі між військовою та загальною розмовною лексикою. З урахуванням функціонального критерію, воєнна лексика поділяється на загальнонаукову, міжгалузеву, вузькогалузеву та загальновійськову (Кухарчук, 2023: 106).

Як бачимо, наразі у науковій літературі простежуємо відсутність єдиного підходу до класифікації воєнної лексики, у ході дослідження виокремлено різні її класифікації, зокрема за тематичним, семантичним, дериваційним та за функціональним критеріями.

Варто наголосити, що функціонування воєнної лексики в сучасному медіадискурсі набуває особливого значення в контексті підвищеного інтересу до військових подій та важливості їх висвітлення у засобах масової інформації. Воєнна лексика пронизує різні сфери публічної комунікації – від новинних репортажів до соціальних мереж, формуючи новий тип медіадискурсу, де особлива увага приділяється точності та експресивності висловлювань.

У контексті цього дослідження ми зосередили увагу на дослідженні функційних особливостей вживання лексем, утворених морфологічним способом, лексико-семантичним способом та на функційних особливостях використання фразеологічних одиниць в інтернет-виданнях Тернопільщини. Матеріалами для дослідження слугували такі популярні інтернет-видання Тернопільщини, як «Доба», «Інформаційний простір Тернопілля», «TeNews.org.ua», «Тернопільська мережева газета», «Тернопільські гарячі новини» та «Тернополяни».

Так, досліджуючи функційні особливості вживання лексем, утворених морфологічним способом, виявлено, що вагому роль у створенні медіатекстів інтернет-видань Тернопільщини відіграють терміни воєнної тематики, відомі імена людей чи назви зброї, країн, а також ексклюзивний заголовок, який задає тему повідомлення та виконує атрактивну функцію щодо заохочення читачів до прочитання матеріалу, використовуючи газетні кліше, наявність елементів розмовного стилю, жаргонізмів, запозичених слів, цитувань та евфемізмів. Очевидно, що в мові інтернет-видань цього регіону, які віддзеркалюють головні події українсько-російської війни, переважає професійно-термінологічний лексикон військової сфери.

Досліджено, що в аналізованих виданнях досить поширеними є іменникові новотвори із суфіксом – **ізації(я)**, які позначають абстрактні поняття, до прикладу, могилизація: «Часткова **могилизація**» викликала незначне падіння рейтингів

кремлівської влади»; «Росію «зненацька» охопила «могилизація»...» (TeNews.org.ua). Також актуалізувалися іншомовні слова з додаванням префікса – де, що скасовуючи значення негативної дії, процесу, надає лексемі протилежного значення, наприклад: демілітаризація, деокупація, денаціоналізація, декомунізація, дерусифікація тощо: «Під час війни пришивдишилася декомунізація, але кошти держзрадників потрібно передати на ЗСУ» (Тернопільська мережева газета).

Окрім того, у проаналізованих виданнях широко представлені назви осіб, що є цілком закономірно, оскільки в медіа-дискурсі про воєнні події саме номен на позначення захисника або ворога є вихідним пунктом актуалізації повідомлення. Активно застосовуються такі словотвірні форманти, як: -ист, -ець, -ик, -ів, які виступають засобами вираження експресії, зневаги й осуду. Зокрема, лексема «рашист» – це зневажливе слово, яке українці використовують для опису росіян, воно поєднує слова «расист», «росіянин» та «фашист».

Висновки. З огляду на все вищезазначене, приходимо до висновку, що воєнна лексика – це специфічний пласт лексичних одиниць, що обслуговують військову діяльність, включаючи військово-прикладну термінологію та емоційно забарвлені слова. Воєнна лексика виконує такі функції: номінативну, представницьку, інформативну, маніпулятивну та емоційно-експресивну. У сучасному медіадискурсі є значущим інструментом впливу на суспільну свідомість, забезпечуючи як передачу інформації, так і формування емоційного сприйняття подій. Виявлено, що воєнна лексика в текстах інтернет-видань Тернопілля є віддзеркаленням сучасних подій в Україні.

Література:

1. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 52-57.
2. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ: Вища школа, 1999. 207 с.
3. Дмитрук О. Маніпулятивний потенціал неологізмів, що належать до воєнної лексики. Проблеми семантики слова, речення та тексту. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2014. Вип. 32. С. 90-95.
4. Кухарчук І. О. Принципи класифікації воєнної лексики в сучасному мовознавстві. *Вісник Глухівського НПУ ім. О. Довженка*. 2023. №11. С. 105-107.
5. Лукіяничук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 66. С. 65-67.
6. Одинадцятитомний «Словник української мови». URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 16.10.2024).
7. TeNews.org.ua. URL: <https://tenews.org.ua/> (дата звернення: 16.10.2024).
8. Тернопільська мережева газета. URL: <https://gazeta.te.ua/> (дата звернення: 16.10.2024).
9. Тернопільські гарячі новини. URL: <https://tgn.in.ua/> (дата звернення: 09.09.2024).
10. Царьова І. Російсько-українська війна (2014-2022): Слова, які набули нових значень. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6318/13353-1?Inline=1> (дата звернення: 16.10.2024).
11. Халимоненко Г. І. Тюркська воєнна лексика у мовленні українського козацтва: дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1993. 142 с.
12. Яценко Н. О. Воєнна лексика в історичних романах Ліни Костенко. *Дивослово*. 2000. № 3. С. 30-32.

References:

1. Vusyk, H. L., Pavlyk, N. V. (2022). Neolohizmy yak movne vidobrazhennya rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny 2022 roku [Neologisms as a linguistic reflection of the Russian-Ukrainian war of 2022]. *Zakarpats'ki filolohichni studiyi – Transcarpathian philological studies*, 23, 1, 52-57 [in Ukrainian].
2. Horpynych, V. O. (1999). Suchasna ukayins'ka literaturna mova: Morfemika. Slovtvir. Morfonolohiya [Modern Ukrainian literary language: Morphemics. Word formation. Morphology]. Kyiv: Vyshcha shkola. 207 p. [in Ukrainian].
3. Dmytruk, O. (2014). Manipulyativnyy potentsial neolohizmiv, shcho nalezhat' do voyennoyi leksyky. Problemy semantyky slova, rechennya ta tekstu [Manipulative potential of neologisms belonging to the military vocabulary. Problems of semantics of words, sentences and text]. *Visnyk Kyiv's'koho natsional'noho universytetu imeni T. Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 32, 90-95 [in Ukrainian].
4. Kukharchuk, I. O. (2023). Pryntsypy klasyfikatsiyi voyennoyi leksyky v suchasnomu movoznavstvi [Principles of classification of military vocabulary in modern linguistics]. *Visnyk Hlukhivs'koho NPU im. O. Dovzhenka – Bulletin of Hlukhiv Dovzhenko National Pedagogical University*, 11, 105-107 [in Ukrainian].
5. Lukiyanichuk, Yu. O. (2017). Sposoby klasyfikatsiyi viyskovykh terminiv [Ways to classify military terms]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Filolohichna» – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series «Philological»*, 66, 65-67 [in Ukrainian].
6. Odyndatsyatytomnyy «Slovyk ukayins'koyi movy» [The eleven-volume Dictionary of the Ukrainian Language]. Retrieved from <https://sum.in.ua/> [in Ukrainian].
7. TeNews.org.ua. Retrieved from <https://tenews.org.ua/> [in Ukrainian].
8. Ternopil's'ka merezheva hazeta [Ternopil network newspaper]. Retrieved from <https://gazeta.te.ua/> [in Ukrainian].
9. Ternopil's'ki haryachi novyny [Ternopil hot news]. Retrieved from <https://tgn.in.ua/> [in Ukrainian].
10. Tsar'ova, I. (2022). Rosiys'ko-ukrayins'ka viyna (2014-2022): Slova, yaki nabuly novykh znachen' [The Russian-Ukrainian War (2014-2022): Words that have acquired new meanings]. Retrived from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6318/13353-1?Inline=1> [in Ukrainian].
11. Khalymonenko, H. I. (1993). Tyurks'ka voyenna leksyka u movleni ukayins'koho kozatstva [Turkic military vocabulary in the speech of the Ukrainian Cossacks]: dys....kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv. 142 p. [in Ukrainian].
12. Yatsenko, N. O. (2000). Voyenna leksyka v istorychnykh romanakh Liny Kostenko [Military vocabulary in historical novels by Lina Kostenko]. *Dyvoslavo*, 3, 30-32 [in Ukrainian].